

Kultūros paveldo valdymas Europoje: svarbiausi strateginiai dokumentai

Dr. Audronė GLOSIENĖ

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas

Zinaida MANŽUCH

Vilniaus universiteto biblioteka

Pastarajam dešimtmečiui būdingi esminiai kultūros paveldo valdymo pokyčiai. Nors neretai akcentuojamas technologinis šių pokyčių aspektas, tačiau jų esmė susijusi su kultūros paveldo, kaip neatsiejamo informacinės visuomenės elemento, potencialo atskleidimu (paveldas ir mokymasis visą gyvenimą; kultūros identiteto suvokimas per paveldo perteikiamus simbolius, įvairiausių bendruomenių, grindžiamų tam tikrais įsitikinimais ir ritualais, tarpusavio dialogas ir pažinimas). Kultūros paveldo valdymo iniciatyvos glaudžiai siejasi su pastangomis sukurti bendrą Europos informacinę erdvę, grindžiamą šiuolaikinėmis technologijomis ir įgalinančią įgyvendinti vieningos Europos idėją, plėtoti verslo ir viešųjų paslaugų infrastruktūrą, kas padidintų Europos komercinį potencialą, pagerintų piliečių gyvenimo kokybę.

Apie kultūros paveldo valdymą, taikant šiuolaikines technologijas bei muziejų, archyvų ir bibliotekų bendradarbiavimą Europoje daug kalbama nuo 1998 m., pradėjus įgyvendinti Europos Sąjungos penktąją bendrąją mokslinių tyrimų programą (5BP; angl. 5th Framework Programme for Research and Technological Development). Penktosios ir Šeštosios bendrųjų mokslinių tyrimų programų vykdyta ir tebevykdoma teminė Informacinės visuomenės technologijų programa (angl. Information Society Technologies - IST) konsolidavo ir išplėtė veiklą, vykdytą ACTS (angl. Advanced Communications Technologies & Services), Esprit (Europos Sąjungos mokslinio tyrimo programa, skirta informacijos technologijų taikymo industrijoje problemoms) ir Telematikos programų. IST teminėje programoje atsirado potėmė Daugialypės terpės turinys ir įrankiai (angl. Multimedia Content and Tools),

o viena šio programų bloko svarbiausių sričių yra Skaitmeninis paveldas ir kultūros turinys (angl. Digital Heritage and Cultural Content: Digi-cult). Pagrindinis dėmesys krypsta į bibliotekas, archyvus ir muziejus, nes būtent jie, sujungti į tinklus, užtikrina visuotinę galimybę naudotis kultūros paveldu. Svarbiausi tyrimo prioritetai - užtikrinti priėjimą prie bibliotekų, muziejų ir archyvų fondų; patobulinti turinio valdymą, panaudojant šiuolaikinius pateikimo ir valdymo metodus; įvairių rūšių daugialypės terpės turinio saugojimas ir galimybė juo naudotis, apimant skaitmeninę medžiagą ir fizinių objektų surogatus¹.

- 5BP akcentavo tarptautinį bendradarbiavimą - programose galėjo dalyvauti ir ES šalys, ir asocijuotos narės, mokslinio bendradarbiavimo sutartys buvo pasirašomos ir su kitomis šalimis (JAV, Kanada, Australija ir t.t.).

- Europos kultūros informacijos kraštovaizdis, kuris yra programos objektas, suvokiamas kaip neatsiejama informacinės visuomenės dalis ir apima kultūros, mokslo ir industrinį paveldą. Svarbiausi tikslai buvo sukurti tinkamą infrastruktūrą, standartus, metodologinius kultūros ir paveldo informacijos kaupimo, skaitmeninimo, aktualinimo ir pateikimo vartotojams principus.

- Papildoma priemonė, kurios ėmėsi ES siekdama sustiprinti archyvų, bibliotekų ir muziejų bendradarbiavimą, buvo Cultivate projektas, kuris susidėjo iš dviejų dalių: Cultivate-EU, skirto Europos Sąjungos šalims ir Cultivate-CEE, skirto šalims kandidatėms. Cultivate projektu buvo siekiama sukurti Europos kultūros paveldo informacijos tinklą, kuris skatintų muziejų, archyvų ir bibliotekų bendradarbiavimą ir palengvintų jų dalyvavimą ES programose. Nacionaliniu lygmeniu kiekvienas projekto dalyvis buvo įpareigotas sukurti nacionalinį infomazgą, kuris skleistų šalyje informaciją apie muziejų, bibliotekų ir archyvų bendradarbiavimo ir dalyvavimo ES programose galimybes, skatintų bendrus projektus². Europoje kiekvienas toks mazgas teikia informaciją apie muziejų, bibliotekų ir archyvų bendradarbiavimo skatinimo iniciatyvas. Taigi Cultivate užtikrino kultūros paveldo sektoriui ES siūlomų programų savotišką informacinį aprūpinimą³.

- Atsižvelgdama į problemas, bibliotekų, muziejų ir archyvų, kurie tradiciškai dirbo atskirai ir dar neturi sukūrę skaitmeninio strategijos bei metodologijos, ES 2000 m. pakvietė juos dalyvauti tyrime „Rytojaus kultūros ekonomikos technologinis kraštovaizdis“ (angl. Technological Landscapes for Tomorrow's Cultural Economy), kurio tikslas aprūpinti atminties institucijas atitinkamomis rekomendacijomis. Tyrimui atlikti buvo skirti dveji metai (2001-2002). DIGICULT tyrimas (toks jo sutrumpintas pavadinimas) iškelė penkias pagrindines problemų ir veiklos sritis:

- technologijos - siekiama išryškinti atminties institucijų skaitmeninimo, ilgalaikės prieigos, standartizavimo aspektus, technologijų panaudojimą naujiems vartotojų poreikiams tenkinti, bei visų šių trijų institucijų šios veiklos bendrus bruožus;

- paslaugos ir reikalavimai - nacionalinio lygmens veiksmai ir politika. Atminties institucijų išteklių atvėrimas visuomenei reikalauja plėsti ir naujas paslaugas;

- organizaciniai ir finansiniai aspektai - technologijų plėtra ir nauji reikalavimai paslaugoms skatina muziejų, bibliotekų ir archyvų susivienijimą, o tai lemia organizacinius pokyčius;

- s eksplloatavimas - atminties institucijos pamažu suvokia savo fondų komercinį potencialą. Komercinės įmonės (leidėjai, reklamos agentūros ir kt.), rodo vis didėjančią susidomėjimą skaitmeniniais muziejų, archyvų bei bibliotekų rinkiniais. Bendradarbiavimas su komercinėmis struktūromis gali tapti nauju pajamų šaltiniu.

- ateities tendencijos - išanalizavus problemas ir galimybes, DIGICULT tyrimų rezultatai leidžia prognozuoti ateities scenarijų⁴.

- ES integruoja kultūros paveldo politiką į Elektroninės Europos

Governing Of The Cultural Heritage In Europe:
The Main Strategic Documents

Zinaida MANŽUCH, Vilnius University Library
Dr. Audronė GLOSIENĖ, Vilnius
University, Faculty of Communication

The initiatives of the governing of the European cultural heritage are deeply connected to the efforts to create the integral European informational space, based on the new technologies and enabling to implement the ideas of united Europe, to develop the infrastructure of businesses and the public services to enhance European commercial abilities, to improve the quality of life of the citizens. The active discourse about the governing of the cultural heritage on the European level started in 1998, when 5-th framework Programine for Research and Technological Development was initiated. Thematic Informational Societies Programme included in the Sixth Framework Programme Consolidated and developed the work of ACTS, Spirit and Telematics programmes, The sub-theme - Multimedia Content and Tools - appeared within thematic IST programme; the one of the main fields of this block of programmes is Digital Heritage and Cultural Content: DigiCult. The attention is mainly directed towards the libraries, archives and museums, as these institutions, connected into the network, guarantee the full access to the cultural heritage. The main priorities of the research are: to give access to the libraries, museums and the archival funds; to develop the governing of the contents, using modern methods of presentations and governing; preservation of and the access to the multimedia contents and tools of various kinds, including digital materials and surrogates of the physical objects. In response to the purpose formulated in the Action Plan of Electronic Europe „to create the mechanism of governing of digitalisation programmes on the European level“, the Lund principles were stated in 2001, which are, up to now, one of the main strategic documents in the field of cultural heritage. Lund principles and Lund Action Plan define the continuing activities provisioned in the strategic purposes, are created on the basis of the Scheme of the Action Plan of Electronic Europe. The cultural and science heritage defined in the Principles is treated as the value of integral Europe, bringing a huge contribution into the development of Europe; that's why it is vitally important to preserve and to give access to the cultural heritage resources. The experts of the cultural heritage stated the obstacles for the preservation of the cultural heritage and the access to the cultural heritage in the process of the formation of united European policies and foreseen the ways to overcome them.

Contact: Dr. Audronė Glosienė, Vilnius University,
Faculty of Communication, 3 Universiteto str.,
LT-2734 Vilnius, Tel. (+370) 5 2366110,
Fax (+370) 5 2366104. Email audra.glosiene@kf.vu.lt

veiksmų iki 2005 m. planą (angl. eEurope 2005 Action Plan)⁵, kuriuo siekiama įgyvendinti 2000 m. ES Tarybos susitikimo Lisabonoje išskeltą tikslą: „iki 2010 m. ES tapti konkurencingiausia ir dinamiškiausia, žiniomis grįsta ekonomine sistema, užtikrinančia tolygų/subalansuotą ekonominį augimą su daugiau ir geresnių darbo vietų bei didesne socialine sanglauda“⁶. Jam pasiekti Elektroninės Europos veiksmų plane numatomos šios tarpusavyje glaudžiai susijusios priemonės:

- politinių iniciatyvų Europoje vertinimas - apžvelgti ir suderinti nacionalines teisės sistemas, didinti konkurencingumą, sistemų tarpusavio suderinamumą ir t. t.;

- sėkmingos veiklos gairių analizė, vertinimas ir platinimas;
- lyginamoji politinių iniciatyvų analizė (angl. benchmarking) pagal Europos Sąjungos suformuluotus kriterijus;

- visuotinis politinių iniciatyvų koordinavimas. Už politinių iniciatyvų apžvalgą ir analizę yra atsakinga darbo grupė, kurios tikslas užtikrinti efektyvų keitimąsi informacija tarp politikų, viešojo ir privataus sektorių⁶.

- Šalys kandidatės su Europos Komisijos pagalba parengė Elektroninės Europos veiksmų planą (angl. eEurope + Action Plan⁷), kuris skatina šalių narių ir šalių kandidačių bendradarbiavimą ir keitimąsi patirtimi, prisideda prie Europos integracijos proceso. Šalių kandidačių plano pagrindinių tikslų esmė yra ta pati, kaip ir šalių narių veiksmo plano, tačiau atsižvelgiama į kandidačių specifiką, jų problemas.

- Atsiliepiant į Elektroninės Europos veiksmų plane iškelto tikslą - sukurti skaitmeninio programų valdymo mechanizmą europiniu mastu, 2001 m. buvo suformuluoti vadinamieji Lundo principai, kurie iki šiol yra vieni svarbiausių kultūros paveldo strateginių dokumentų. Lundo principai (angl. Lund Principles) ir Lundo veiksmų planas (angl. Lund Action Plan), sudaryti remiantis Elektroninės Europos veiksmų planu, numato, kaip įgyvendinti strateginius tikslus. Kultūros ir mokslo paveldas Principuose apibrėžiamas kaip bendras Europos turtas, įnešantis didžiulį indėlį į Europos raidą, todėl yra gyvybiškai svarbu, kad paveldo išteklių būtų prieinami ir išsaugoti. 2001 m. balandžio 4 d. Lunde (Švedija), susitikę kultūros paveldo ekspertai konstatavo tokias paveldo išsaugojimo ir prieinamumo prie jo užtikrinimo vieningos europinės politikos kūrimo kliūtis ir numatė jų įveikimo kelius:

- skaitmeninio (angl. Digitization) politika ir iniciatyvos yra fragmentiškos, kultūros paveldo valdymo strategijos kūrimą lemia nacionaliniai veiksniai arba atskirų projektų tikslai, nebendruoja atskirų šalių politikai, neišskiriamas kultūros paveldo valdymo raidos tendencijos. Šioms problemoms išspręsti būtina plėtoti bendraeuropinį požiūrį į skaitmeninio politiką ir sukurti nuolatinę skaitmeninio iniciatyvų koordinavimo instituciją. Be to, būtina įsteigti šalių narių atstovų koordinavimo grupę, kuri, Europos Komisijos padedama, skatintų keitimąsi patirtimi, padėtų identifikuoti išskylančias problemas ir burtų ekspertų grupes joms spręsti, stiprintų kultūros paveldo valdymu besirūpinančių žmonių ir institucijų tarptautinį bendradarbiavimą. Skaitmeninio politikai kurti ir pažangai vertinti taikomas lyginamosios analizės metodas, atėjęs iš verslo sektoriaus. Juo procesas skaidomas į atskirus elementus ir, apibendrinus sėkmingos veiklos pavyzdžius, kuriamas proceso modelis, apibrėžiamas vertinimo kriterijų⁸;

s sparti technologijų kaita ir daugybė kultūros paveldo skaitmeninio metodologinių sprendimų lėmė techninių standartų įvairovę ir sukėlė pavojų paveldo skaitmeninių sistemų tarpusavio suderinamumui; valdymo požiūriu aktuali klaidingų sprendimų priėmimo planuojant skaitmeninimą ir pakartotinių investicijų poreikio problema. Atminties institucijose yra didelis naujų įgūdžių poreikis, trūksta specialistų, išmanančių skaitmeninio proceso aspektus ir skaitmeninės aplinkos specifiką. Derinant skaitmeninimą ES šalyse narėse numatyta keistis patirtimi, kurią apibendrinant lyginamosios analizės metodu būtų užtikrinta tarptautinė skaitmeninio platforma. Siekiant optimizuoti įgūdžių įgijimą ir užpildyti kompetencijos spragas, numatyta skaitmeninio požiūriu labiausiai pažangiose šalyse steigti kompetencijos centrus⁹.

- Lundo veiksmo planui įgyvendinti buvo sukurta Nacionalinių atstovų grupė (angl. National Representatives Group), kurios tikslas yra jungtinėmis šalių narių pajėgomis koordinuoti plano pažangą, nag-

rinėti išskylančias problemas, diskutuoti ir keistis patirtimi. Nacionalinių atstovų grupės idėja įkūnija bendradarbiavimo ir veiklos derinimo apimtį, kurį ir akcentuoja Lundo principai ir planas.

- Nemažą paramą Lundo planui įgyvendinti teikia projektas MINERVA (Ministerijų tinklas skaitmeninio veiklai reguliuoti ir įtvirtinti, angl. Ministerial Network for Valorising Activities in Digitisation), kurio tikslas - sukurti kuo platesnį Europos šalių kultūros ministerijų ir kitų su kultūra susijusių valstybės institucijų tinklą. Jis iš esmės palengvintų Lundo veiksmų plano įgyvendinimą. Šiuo metu į projektą yra įsitraukę 12 Europos šalių¹⁰.

- Specifinėms skaitmeninio problemoms spręsti yra sukurtos ekspertų darbo grupės, kurios atlieka joms pavestas funkcijas:

- s Lyginamosios analizės darbo grupė atsakinga už kokybinių ir kiekybinių kriterijų rinkinio kūrimą skaitmeninio iniciatyvoms vertinti;

- Suderinamumo ir kultūros paveldo paslaugų darbo grupė analizuoja nacionalinius ir tarptautinius techninius ir metaduomenų standartus;

- Sėkmingos veiklos identifikavimo ir kompetencijos centrų darbo grupė nustato šalių narių ir ES projektų veiklos sėkmingos praktikos pavyzdžius. Ji skatina keitimąsi patirtimi Europos mastu ir rengia skaitmeninio proceso rekomendacijas. Darbo grupė atsako už organizacijų ir centrų, turinčių aukščiausią skaitmeninio kompetenciją, paiešką ir bendradarbiavimą, kompetencijos centrų steigimą;

- Paveldo inventorinių sąrašų sudarymo ir skaitmeninio turinio paieškos bei daugiakalbystės problemų sprendimo darbo grupė tiria dabartinę šalių narių skaitmeninio veiklą ir atrenka projektus, atitinkančius kokybės reikalavimus. Norint teikti prieigą prie nacionalinių skaitmeninio projektų informacijos, būtina apibrėžti skaitmeninio turinio pateikimo ir aprašymo standartus, todėl darbo grupė nagrinės turimą patirtį bei iniciatyvas Europos mastu bei atsižvelgdama į UNESCO skaitmeninio srityje rezultatus, sieks apibrėžti bendrą metaduomenų standartą ir išspręsti daugiakalbystės problemas;

- Vartotojų poreikių, turinio ir kokybės kriterijų nustatymo darbo grupė rūpinasi kultūros ir mokslo turinio pateikimo kokybės kriterijų, skatinančių efektyvų paveldo informacijos skleidimą, kūrimu, kvalifikacijos spragų nustatymu ir trūkstančių įgūdžių įsisavinimu".

- Nemažai Lundo principų ir Lundo plano tikslų jau yra įgyvendinta. Šie dokumentai sudarė sąlygas kultūros paveldo valdymą integruoti į informacinės visuomenės raidos kontekstą, apibūdino svarbiausias problemas ir pasiūlė jų sprendimo būdus, o svarbiausia - išskėlė šalių bendradarbiavimo būtinybę. Kultūros paveldo valdymas neapsiriboja vienos institucijos, netgi vienos valstybės, ribomis, o reikalauja tarptautinio masto pastangų.

- Integruojantis į Europos erdvę Lietuvos atminties institucijoms atsiveria galimybė dalyvauti tarptautinėse kultūros paveldo valdymo iniciatyvose. Tačiau norint pasinaudoti šiuo privalumu, būtinas nacionalinis požiūris į kultūros paveldo valdymą, jo vietą ir vaidmenį informacijos politikoje, atminties institucijų profesionalų aktyvumas ir tarpusavio bendradarbiavimas.

Išnašos:

¹ Digital Heritage and Cultural Content [interaktyvus]. European Commission DG Information Society Cultural Heritage Application. Lašt Updated 23 April 2003 [žiūrėta 2003 m. balandžio 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cordis.lu/ist/ka3/digicult/home.html>

² Lietuviškai apie Cultivate projektą rašyta:

Glosienė A.; Žvikaitė J. Cultivate - Europos kultūros paveldo informacijos tinklas. //Tarp knygų. 2002, liepa-rugpjūtis, P.12-17; Muzejininkystės biuletenis. 2002, Nr. 1, P. 6-7, 11; dar žr. Cultivate-

Lietuva internete svetainė <http://www.lt.cultivate-europe.org>

³ Cultivate. Network Description [interaktyvus]. [žiūrėta 2003 m. balandžio 24 d.]. Prieiga per internetą: http://www.cultivate-europe.org/about/about_description.html

⁴ The DIGICULT report. Technological Landscapes for Tomorrow's Cultural Economy: Unlocking the Value of Cultural Heritage [interaktyvus]. European Commission. Directorate-General for the Information Society. 2002 [žiūrėta 2003 m. balandžio 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://digicult.salzburgresearch.at/>. ISBN 92-828-5189-3.

⁵ eEurope 2005: An Information Society for All. An Action Plan to be presented in view of the Sevilla European Council 21/22 June 2002 [interaktyvus], Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 28 May 2002 [žiūrėta 2003 m. balandžio 24 d.]. Prieiga per internetą: http://europa.eu.int/information_society/eeurope/news_library/documents/eeurope2005/eeurope2005_en.pdf

⁶ Lisbon European Council 23 and 24 March 2000 Presidency Conclusions [interaktyvus]. Last Updated 2000 [žiūrėta 2003 m. balandžio 23 d.]. Prieiga per internetą: http://www.europarl.eu.int/summits/lis1_en.htm

⁷ eEurope 2005: An Information Society for All. An Action Plan to be presented in view of the Sevilla European Council 21/22 June 2002.

⁸ An Open Method for Benchmarking Digitisation Policies - Objectives, methodology and Indicators: Draft Working Document from the Commission Services [interaktyvus]. Lund. 4 April 2001 [žiūrėta 2003 m. balandžio 18 d.]. Prieiga per internetą: <ftp://ftp.cordis.lu/pub/ist/docs/digicult/benchmarking-digitisation-model.pdf>

⁹ Action Plan on Coordination of Digitisation Programmes and Policies: Implementation Framework for Digitisation Coordination Actions in Europe [interaktyvus]. 23 July 2001 [žiūrėta 2003 m. balandžio 23 d.]. Prieiga per internetą: ftp://ftp.cordis.lu/pub/ist/docs/digicult/lund_action_plan-en.pdf

The Lund Principles [interaktyvus]. Lund (Sweden). 4 April 2001 [žiūrėta 2003 m. balandžio 23 d.]. Prieiga per internetą: ftp://ftp.cordis.lu/pub/ist/docs/digicult/lund_principles-en.pdf

¹⁰ Minerva: Ministerial Network for Valorising Activities in Digitisation [interaktyvus]. Last revision 2003 04 14 [žiūrėta 2003 m. balandžio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.minervaeurope.org/home.htm>

¹¹ Ministerial Network for Valorising Activities in Digitisation: Project Working Groups [interaktyvus]. Last revision 2004 04 08 [žiūrėta 2003 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.minervaeurope.org/structure/workinggroups.htm>